

A. BİLGİ FELSEFESİNİN ANLAMI VE KONUSU

Bilgi felsefesinin konusu; insan bilgisinin yapısı, imkânı, kaynağı, ölçütleri, sınırları ve değerleridir. Bilgi felsefesinin daha çok üzerinde durduğu ana konu doğru bilginin imkânı ve kaynağı nedir? sorunudur.

B. BİLGİ NEDİR? NASIL OLUŞUR?

Bilgi: Özne (suje) ile nesne (obje) arasında kurulan ilişkidir. Daha açık bir ifadeyle öznenin (sujenin) nesneyi (objeyi) yorumlamasıdır. Objeye hakkında bir yargıda bulunması veya açıklama yapmasıdır.

C. BİLGİ TÜRLERİ

1) Gündelik bilgi: İnsanların gündelik hayatında sıradan deneyimleri sonucunda elde ettikleri sıradan bilgidir. Örneğin havanın bulutlanmasına veya romatizma ağrılarının artmasına dayanarak yağmurun yağacağını ileri sürmek.

- Kaynağı kişinin algıları, gözlemleri ve deneyimleridir.
- Yöntemsiz olarak elde edilir. Sistemli değildir.
- Basit düzeyde neden-sonuç ilişkisine dayanır.
- Özneldir, bu nedenle genel-geçer değildir.
- Doğruluğu kesin değildir.
- Pratik faydaya yöneliktir.

2) Dinsel bilgi: Tanrıyı ve Tanrıyla ilişkisi olan evreni açıklamaya çalışan bilgi türüdür.

- Dini bilgide öznenin (sujenin) objesi kutsal kitaplar, vahiyler, peygamberlerdir. Bu bilgiler inanç aracılığıyla oluşturulur.
- Vahiye, kutsal kitaplara ve peygamberlere dayanır.

- Eleştiriye açık değildir (dogmatiktir).
- Kesindir ve zaman içerisinde değişmez.
- Emreder ve itaat ister.
- Amacı insanın manevi (iç) yaşantısına ışık tutmak ve toplumsal yaşamı düzenlemek.

3) Teknik bilgi: Teknik, doğadaki nesnelere insanlara yararlı araç-gereç haline getirme etkinliğidir. Bu araç-gereçlerin yapımının bilgisi teknik bilgidir. Bilimsel ve gündelik bilginin pratik alana uygulanması sonucu oluşur. Yani kaynağı gündelik ve bilimsel bilgidir. Örneğin ateşin, tekerleğin, pusulanın icadı, otomobil ve bilgisayarın oluşturulması teknik bilgidir.

- Araç, gereç yapımına ve kullanımına dayanır.
  - Faydaya yöneliktir.
  - Bilimsel gelişmeyi hızlandırır.
  - Yaşamı kolaylaştırmayı amaçlar. Yani insanın doğaya egemen olmasını kolaylaştırmayı ve insanın doğadan daha verimli faydalanmasını sağlamayı amaçlar.
- 4) Sanat bilgisi:** Sanatçının, yaratıcı hayal gücü ile nesnelere yönelip, onları farklı biçimde yorumlamasıyla oluşan bilgidir.
- Kendine özgü dili vardır.
  - Subjektiftir (özneldir). Bu yüzden eleştiriye açıktır.
  - Akıldan çok duygulara ve sezgilere dayanır.
  - Doğruluğu veya yanlışlığı yoktur. Burada var olan gerçeklik kişisel ve öznel gerçekliktir.
  - Sanatçının amacı güzele ulaşmaktır. Fayda amacı güdülmez.

→ Birikimli olarak ilerler.

5) Bilimsel bilgi: Bilimsel yöntem ve usullerle doğrulanmasının mümkün olduğu en güvenilir bilgidir. Olguları, toplumu ve insanı araştırma konusu yapar.

→ Evrenseldir: İnsanlığın ortak mirasıdır. Herkes bilime katkıda bulunabilir. Bu nedenle bilim herhangi bir bireyin veya ülkenin tekelinde değildir.

→ Genel geçer ve kesindir. Bu nedenle sonuçları bakımından da evrenseldir.
→ Birikimli olarak ilerler.

→ Olanı inceler ve olması gerekenler hakkında öngörüle (tahminde) bulunur.

→ Objektiftir (nesneldir): Duygu ve önyargılardan bağımsızdır.

→ Tekrarlanabilir: aynı koşullarda aynı sonucu verip yinelenir.

→ Tutarlı ve geçerlidir.

→ Sistemli ve düzenli bir bilgidir.

→ Gözlem ve deneye dayanır.

→ Nedensellik ve determinizm ilkelerine dayalı açıklamalar yapar.

→ Varlığı parçalara bölerek inceler.

6) Felsefi bilgi: Eleştirel düşünme sonucu ortaya çıkan bilgi türüdür. İnsanın varlık, bilgi ve değerler hakkında aklıyla ortaya koyduğu genel düşüncelere dayanan bir bilgidir.

→ Eleştireldir (sorgulayıcıdır).

→ Akıl ve mantık ilkelerine dayalıdır. Bu yüzden sistemli ve tutarlı bir bilgidir.

→ Ele aldığı konular bakımından evrenseldir. Çünkü ele alınan konular tüm insanlığa ait ortak konulardır. Ayrıca her şey felsefenin konusudur. Bu yönüyle de evrenseldir.

→ Sonuçları bakımından subjektiftir (öznel). Bu yüzden ortaya koyulan görüşler kişiden kişiye, değişir.

→ Yani kesinliği yoktur.

→ Birleştirici ve bütünleyicidir: Ele aldığı konuları bir bütün olarak kavramaya ve açıklamaya çalışır.

→ Yığılan/biriken (kümülatif) fakat ilerlemeyen bir bilgidir (Çünkü açıklamalarında bitmişlik ve kesinlik yoktur).

→ Olması gerekenden hareket eder.

→ Yarar amacı güdülerek yapılmaz.

→ Sorular yanıtlardan daha önemlidir.

→ Kendini yenileyebilir: Felsefe hiçbir konuda son sözü söyleyemez. Ortaya koyulan bilgilerle ilgili her an yeni bir felsefi açıklama mümkündür.

D. BİLGİ FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI

Bilgi kuramının temel sorularını iki grupta toplayabiliriz:

1. Bilginin kaynağına ve ölçütüne ilişkin sorular: - Bilgimiz nereden geliyor, kaynağı nedir? - Acaba bilgilerimiz doğuştan mıdır? Yoksa sonradan mı kazanılır? - Sonradan kazanılıyorsa, bunda rol oynayan faktörler nelerdir? Akıl mı, deney mi, sezgi mi, yoksa duyular mıdır? - Doğru bilginin ölçütü nedir?

2. Bilginin değerine ilişkin sorular: -Genel-geçer doğru bilgi var mıdır? - Bilgilerimizin sınırı nedir? İnsan aklı her şeyi bilebilir mi?

E. BİLGİ FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMİ (DOĞRU BİLGİNİN İMKÂNI PROBLEMİ)

Bilgi felsefesinin temel problemi “doğru bilginin imkânı? Yani “genel-geçer doğru bilgi mümkün müdür?” sorusudur. Bu soruya verilen cevaplar genel olarak iki grupta toplanabilir:

1. Doğru bilgi mümkün değildir diyen septikler (Septisizm, Rölativizm, Nihilizm, Agnostisizm) 2. Doğru bilgi mümkündür diyen dogmatikler (Rasyonalizm, Empirizm, Kritisizm, Pozitivizm, Analitik felsefe, Entüisyonizm, Pragmatizm, Fenomenoloji)

1. Doğru bilgi mümkün değildir diyen septikler: Doğru bilginin mümkün olmadığını savunan görüşe Septisizm (şüphencilik) denir. Septisizm görüşüne ait ilk örnekleri Herakleitos, Parmenides, Eleali Zenon Empedokles ve Demokritos'ta görmekteyiz. Daha sonra MÖ 5.yy'da Sofistler tarafından sistemli bir şekilde septisizm görüşleri ortaya konulmuştur.

a) Sofistler: Sofistler MÖ 5. ve 4. yy'da yaşayan gezgin öğretmenlerdir. Para karşılığında dil (hitabet), siyaset, tarih ve birçok konuda ders vermekteydiler. Sofistler temel olarak, kesin ve mutlak bilginin olamayacağını, insanların algılarının göreceli olduğunu savunarak bilgide rölâtivistliği savunmuşlardır. Pragmatisttirler. Onlara göre her şey rölatif (göreceli) olduğu için bilgi doğruya değil, yarara bağlanmalıdır. Bilinen en ünlü sofistler Protagoras ve Gorgias'dır.

b) Sistemik Septisizm: Pyrrhon ve öğrencisi Timon şüphencilik (septisizm) sistemik haline getiren septik düşünürlerdir.

2. Doğru bilgi mümkündür diyen Dogmatizm:

Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan görüşe dogmatizm denir. Dogmatik filozoflar, bilginin nereden geldiği konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Dogmatizm düşüncesini temel alan akımlar şunlardır:

a) Rasyonalizm (Akılcılık): Rasyonalizme göre doğru bilgi mümkündür ve doğru bilgiye ancak akılla ulaşabiliriz. Akıl, doğuştan bilgi edinme yetisi ile donatılmıştır. Yani biz bilgilere doğuştan sahibiz. Bunun için duyum ve algılar bize zorunlu, kesin, genel geçer bilgileri veremezler. Böyle bir bilgiyi bize ancak akıl verebilir. Deneyden gelmeyen, deney öncesi bu bilgilere Kant “a priori” bilgi adını verir. Rasyonalizme göre analitik önermeler, matematiksel bilgiler, akıl ilkeleri, evrene ve Tanrı’ya ait bazı bilgiler doğuştan vardır. Rasyonalizmin en önemli temsilcileri ise Sokrates, Platon, Aristoteles, Farabi, Descartes, Hegel ve Leibniz.

b) Empirizm (Deneycilik): Empirizmin ilk örnekleri ilkçağda Epiküros ve Gassendi’de görülür. Epiküros’a göre bütün bilgilerimizin ilk kaynağı duyudur. Yeniçağda Empirizmin en önemli temsilcileri; John Locke, David Hume, George Berkeley, E. Condillac, Herbert Spencer’dir. Empirizm akımı, bilgilerimizin kaynağının duyu ve algılar olduğunu, doğuştan aklımızda hiçbir bilginin bulunmadığını ileri sürer. Ayrıca genel-geçer bilginin mümkün olduğunu savunur. Empirizm akımı, insan zihninin doğuştan boş bir levha olduğunu ileri sürer. Yazılmamış bu levha, deneylerden gelen izlenimlerin oluşturduğu fikirlerle yavaş yavaş dolmaktadır.

c) Kritisizm (Eleştirel Felsefe): Bu akımın kurucusu ve temsilcisi I. Kant (1724-1804)’tır. Kant, empirizm ile rasyonalizm’i uzlaştırmaya çalışmıştır. Kant’a göre akıl ve deney tek başına mutlak varlığı kavramada yetersizdir. İnsan bilgisi, duyu organlarının bildiklerinin zihin tarafından birleştirilerek bilgi haline dönüştürülmesi işlemidir.

Kant’a göre; bilginiz deneyle başlar fakat deneyle bitmez. Çünkü bilginin oluşabilmesi için deney kadar zihne de ihtiyaç vardır. Bilginin hammaddesini duyumlar (deney) bize verir. Bu hammadde zihnin kategorileri (a priori) içine girer. Bu kategorilerde form (şekil) olarak akıl tarafından işlenir ve böylece bilgi oluşur. İşte biz nesnelere ve olayları her insanda ortak olan bu kategorilere biliriz. Zihin böyle olmasaydı, nesnelere ve olaylar farklı bilinecekti. Öyleyse nesnelere ve olaylara ait bilgiler insan zihni bakımdan

görecelidir. Çünkü elde edilen bilgi fenomenlerin bilgisidir. Ancak bunlar zorunlu, kesin ve genel geçer bilgilerdir.

d) Pozitivizm (Olguculuk): Kurucusu ve temsilcisi Auguste Comte (1798-1857)’dur. Comte göre doğru bilgi ancak bilimsel (pozitivist) bilgidir. Bilimsel bilgi olgulara dayanan, deney ve gözlem yoluyla elde edilen bilgidir. Comte olgulara dayanmayan, deneyle ispatlanamayan, denetlenemeyen şeylerin felsefeden atılması gerektiğini söyler. Çünkü bunlar bilimsel değildir, anlamsızdır ve metafiziksektir. Comte’un amacı felsefeye bilimsel bir kimlik kazandırmaktır. Bu nedenle metafiziksel şeylerin felsefeden atılması gerektiğini savunur. Çünkü bunların hiçbirinin olgusal dayanağı yoktur, bu nedenle ispatlanamaz.

e) Analitik Felsefe (Mantıksal-Yeni Pozitivizm): Analitik felsefecilere göre matematik ve mantık ile doğru olarak tanımlanamayan veya deney ve gözlem ile doğrulanamayan her bilgi değersiz, boş laftan başka bir şey değildir. Bilim sadece açık, mantıklı, akılsal değil duyu deneyimi ile de incelenip kanıtlanabilir olmalıdır. Metafizik, bilimin ve felsefenin konusu olamaz. Felsefenin görevi dildeki kavramları çözümlenektir. Bunu gerçekleştirirken de sembolik mantık dili kullanılmıştır. En önemli temsilcileri Wittgenstein, Reichenbach, G.E. Moore, Carnap, B. Russell’dir.

f) Entüisyonizm (Sezgicilik): Sezgi aklın doğrudan doğruya, yani araçsız olarak bir şeyin algısını elde etmesi manasına gelir. Yani aklın bir hamlede algılaması bir sezgidir. Sezgicilik, akıl ve duyumun gerçeği bulma ve bilmek için kabul etmez. Çünkü bunlar, bulmak ve bilmek için araçlara muhtaçtırlar. Oysa gerçek ve öz biliş, hiçbir araç olmaksızın, doğrudan doğruya sezgi gücüyle bilmekle mümkündür. Sezgicilik akımının en önemli temsilcileri Gazali ve Henri Bergson’dur.

Gazali: Felsefeye şüphe ile başlar. Şüpheli kesin bilgiye ulaşmada bir araç (yöntem) olarak kullanır. Duyular ve akıl bilgilerimizin kaynağıdır, fakat bize kesin bilgiyi (hakikati) vermez. Kesin bilgiye ancak sezgiyle ulaşabiliriz.

Gazali'ye göre sezgi, Tanrının insan kalbine bağışladığı doğal bir ışıktır. Bu ışıkla insan, gerçeğin bilgisine ulaşabilir. Gazali bu ışığa "kalp gözü" demektedir. Kalp gözünün açılması için insan kalbini temizlemeli, onu çeşitli arzu ve isteklerin baskısından kurtarmalıdır.

g) Pragmatizm (Faydacılık): Pragmatizm bir yaşam felsefesidir. Çünkü Pragmatizm her şeyi insana göre değerlendirir. İlk olarak Amerika da ortaya çıkmıştır. Pragmatizm'e göre bir şey yararlı olduğu sürece değerli, önemli ve doğrudur. Gerçeklik ve doğruluk insanın eylemlerinin sonuçları, başarıları ve yararlarıyla değerlendirilmektedir. Kurucusu Charles S. Pierce (1839- 1914), en önemli temsilcileri ise W. James ve J. Dewey'dir.

h) Fenomenoloji (Görüngebilim): Fenomenin kelime anlamı görüngü, görünüş demektir. Bu akımın kurucusu Edmund Husserl 'dir. Husserl felsefeyi kesin bilim haline getirmek istemiştir. Ona göre felsefenin yapması gereken, özlerin niteliğini ve işlevlerini araştırmaktır. Fenomenoloji bir felsefe sistemi olmaktan çok varlıkların özüne ulaşmak için kullanılan bir yöntemdir. Bu akıma göre "öz", fenomenin içindedir ve bilinç bu özü ancak sezgi yoluyla kavrayabilir. Husserl'e göre; bir fenomenin (nesnenin) öz bilgisine ulaşabilmek için önce onun özüne ait olmayan tüm özelliklerin (ilgisiz görüşler, bilimsel ve günlük bilgiler, önyargılar vb.) ayıklanması (parantez içine alınması) gerekir. Böylece insanın öze ulaşmasını engelleyen, öze ait olmayan öğeler, kısa bir süre için yok sayılır. Yani Fenomenoloji yöntemiyle varlığın özünü meydana getirmeyen somut özellikler ayıklanarak varlık soyutlanır.